

1. Пастаноўка праблемы і мэты маніторынгу

Апісанне сітуацыі з выкананнем права на спрэядлівае судовае разбіральніцтва падчас разгляду спраў аб адміністратыўных права-парушэннях

Грамадскае аб’яднанне «Праваабарончы цэнтр «Вясна» мае грунтоўны вопыт назірання за адміністратыўнымі, крымінальнымі, грамадзянскімі працэсамі ў судах Беларусі. У штогадовых аглядах-хроніках парушэння правы чалавека ў Беларусі, якія выдаюцца ПЦ «Вясна», неаднаразова адзначалася, што падчас судовых працэсаў парушаюцца асноўныя права чалавека. Гэта адбываецца не толькі ў выніку парушэння судамі норм працэсуальнага заканадаўства, але таксама з-за недахопаў у самім заканадаўстве, якое часам не ўтрымлівае дастатковых гарантый для ажыццяўлення спрэядлівага судовага разгляду.

Парушэнні патрабаванняў закону і парушэнні права на спрэядлівае судовае разбіральніцтва асабліва характэрныя для адміністратыўных судовых працэсаў, у якіх вырашаюцца справы аб дробных правапарушэннях. Прадстаўнікі ПЦ «Вясна» штогод прымаюць удзел альбо назіраюць за сотнямі судовых пасяджэнняў па адміністратыўных правапарушэннях і фіксуюць падчас іх правядзення парушэнні права адвінавачанага на абарону, парушэнні тэрмінаў разгляду справы, незаконнае правядзенне таемных працэсаў, адначасовы разгляд у адным працэсе справы ў дачыненні да некалькіх правапарушальнікаў, парушэнні правілаў ацэнкі доказаў і недастатковую ўвагу да доказаў з боку абароны, парушэнні прэзумпцый невінаватасці і інш. У выніку гэтага судовы разгляд адміністратыўных спраў вельмі часта з’яўляецца неаб’ектыўным і неспрэядлівым.

Часцей за ўсё ў гэтых справах не прымаюць удзел адвакаты, што таксама спрыяе парушэнням закону. Узровень пракурорскага нагляду за разглядам спраў аб адміністратыўных правапарушэннях заставаецца вельмі нізкім: пракуроры даволі рэдка ўдзельнічаюць у судовых пасяджэннях па гэтай катэгорыі спраў. У Беларусі склалася заганная практыка, калі адміністратыўныя працэсы адбываюцца па спрошчанай працэдуры, не прадугледжанай заканадаўствам. Суддзі

з большага ставяцца да гэтых спраў як да другарадных, што з'яўляецца недапушчальным. У выніку суды ніжэйшага ўзроўню не выконваюць патрабаванні працэсуальнага заканадаўства і парушаюць асноўныя права абвінавачаных, у тым ліку права на справядлівае судовае разбіральніцтва, зафіксаванае ў Міжнародным пакце аб грамадзянскіх і палітычных правах і ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

Пры гэтым пакаранне за здзяйсненне адміністратыўнага права-парушэння можа складаць да 15 сутак адміністратыўнага арышту, таксама прадугледжаны велізарныя штрафы памерам да некалькіх тысяч долараў. Парадаксальна, але штрафныя санкцыі за адміністратыўнае правапарушэнне могуць перавышаць памер штрафу за некаторыя крымінальныя злачынствы ажно ў дзесяць разоў. Гэта азначае, што адміністратыўная адказнасць з'яўляецца дастаткова сур'ёзным сродкам прававога ўздзеяння, звязаным з істотным аблежаваннем правоў. Таму прыцягненне да гэтага віду адказнасці мусіць адбывацца ў адпаведнасці з законам і толькі ў межах справядлівой працэдуры. У тым ліку гэта датычыцца і тых выпадкаў, калі адміністратыўныя справы разглядаюцца судом.

За сем год дзейнасці грамадскай прыёмнай ПЦ «Вясна» да юрыстаў арганізацыі звярнуліся сотні грамадзянаў, якія скардзіліся на парушэнне іх правоў падчас разгляду адміністратыўных спраў. Штогод юрысты ПЦ «Вясна» складаюць дзесяткі скаргаў у вышэйстаячыя суды на рашэнні па адміністратыўных справах — шмат якія з гэтих скаргаў задаволеныя вышэйстаячымі судамі.

Сітуацыя пагаршаецца тым, што пастановы судоў па адміністратыўных справах набываюць моц адразу пасля іх абвяшчэння — яны не падлягаюць касацыйнаму альбо апеляцыйнаму перагляду. Падача нагляднай скаргі можа стаць падставай для перагляду справы толькі пры наяўнасці бяспрэчнага юрыдычнага аргументавання — напісанне такой скаргі не абавязкова цягне за сабой спыненне выканання рашэння і перагляд справы. Такім чынам, грамадзяне Беларусі пазбаўлены эффектыўнага сродку прававой абароны ад парушэння іх правоў падчас адміністратыўных працэсаў.

Яшчэ адной умовай, якую трэба ўлічваць пры ацэнцы выканання працэсуальных патрабаванняў падчас разгляду спраў аб адміністратыўных правапарушэннях, з'яўляюцца кепскія матэрыяльна-тэхнічныя ўмовы працы судоў. Кепскае забеспечэнне судоў і недастат-

ковая ўвага судовай адміністрацыі да пытанняў належнай працы па адміністрацыйных матэрыялах часта пазбаўляюць грамадзянаў магчымасці абараніць свае права. У прыватнасці, адсутнасць доступу ў суды для інвалідаў, адсутнасць у будынках суда дастатковай інфармацыі пра расклад працы суддзяў, пошук адвакатаў і іншых неабходных звестак, адсутнасць элементарных умоў для працы грамадскага будынка (агульнадаступных гардэробаў і прыбіральніяў, буфетаў альбо кавярняў, магчымасця паркоўкі аўтамабіляў), неабгрунтаваныя абмежаванні ў доступе да судовых пакояў, нястача неабходнага абсталявання ствараюць перашкоды грамадзянам у доступе да суда.

Вынікам уздзейння ўсіх адзначаных фактараў з'яўляецца тое, што падчас разгляду адміністратыўных спраў суды Беларусі стала і сістэматычна парушаюць нормы працэсуальнага заканадаўства і права грамадзянаў Беларусі на справядлівае і адкрытае судовае разбіральніцтва.

Мэты маніторынгу і шляхі іх дасягнення

ПЦ «Вясна» неаднаразова звяртаў увагу дзяржаўных органаў на парушэнні, што дапускаюць суды падчас разгляду адміністратыўных спраў, выказваю прэтэнзіі адносна практикі, якая склалася ў судах краіны пры іх разглядзе. Аднак дзяржаўныя органы і прадстаўнікі судовай сістэмы не прызнаюць наяўнасць гэтай проблемы. На іх думку, нават калі закон і парушаецца падчас разгляду асобных спраў, у цэлым судаводства па адміністратыўных справах адбываецца без парушэння і адпавядае міжнародным нормам у галіне правоў чалавека. Афіцыйная статыстыка не фіксуе парушэнняў правоў чалавека падчас судовых працэсаў і ўвогуле надае мала ўвагі спрэвам або адміністратыўных правапарушэннях.

Такім чынам, каб давесці да дзяржаўных органаў наяўнасць пазначанай праблемы і патрабаваць змянення сітуацыі, было вырашана правесці сістэмны маніторынг разгляду беларускімі судамі спраў аб адміністратыўных правапарушэннях і дакладна зафіксаваць маштабы парушэнняў, прынамсі, у межах асобных судоў. У якасці аб'екта маніторынгу былі абраныя 12 судоў Мінска, Брэста, Віцебска, Польска, Наваполацка. Яны з'яўляюцца дастаткова рэпрэзентацыйнымі, прадстаўляюць сталіцу, абласныя цэнтры, гарады раённага падпарадкавання і вясковыя тэрыторыі (раёны).

Наяўнасць вынікаў маніторынгу, у якіх дакладна зафіксаваныя маштабы парушэнняў правоў чалавека падчас разгляду спраў аб адміністратыўных правапарушэннях, дазваляе звярнуцца ў судовыя органы з прапановамі аб змяненні судовай практыкі. Гэтыя змены мусіць быць скіраваныя на выкананне права адвінавачанага на справядлівы разгляд яго справы ў межах аб'ектыўнага і ўсебаковага працэсу і вызначанай у законе судовай працэдуры. Судаводства павінна адбывацца з поўным выкананнем правоў грамадзянаў на абарону, на прадастаўленне доказаў на сваю карысць, з дакладным інфармаваннем грамадзянаў пра іх праваў ў межах адміністратыўнага працэсу. Таксама існуе неабходнасць паляпшэння доступу грамадзянаў да суда, павышэння культуры працы суддзяў і стварэння спрыяльных матэрыяльна-тэхнічных умоў для ажыццяўлення правасуддзя.

Акрамя таго, зараз у беларускім Парламенце разглядаецца праект новага Працэсуальна-выканайчага кодэкса аб адміністратыўных правапарушэннях, які будзе цалкам рэгуляваць усе пытанні прыцягнення грамадзянаў да адміністратыўнай адказнасці, у tym ліку працэдуру судовага разгляду адміністратыўных матэрыялаў. Гэты фактар стаў дадатковым штуршком для рэалізацыі дадзенага даследавання, паколькі з'явілася магчымасць паўплываць на змяненне ўмоў разгляду спраў аб адміністратыўных правапарушэннях у беларускіх судах праз прапановы да зместу новага адміністратыўна-працэсуальнага заканадаўства.

Наяўнасць вынікаў маніторынгу зафіксаванымі маштабамі парушэнняў правоў грамадзянаў і дадзенымі пра адхіленні ад устаноўленай працэдуры разгляду адміністратыўных правапарушэнняў дазваляе патрабаваць унясення ў гэты законапраект норм, якія б прадухілі парушэнні правоў грамадзянаў падчас разгляду адміністратыўных спраў, сталі б гарантый выканання права на справядлівы суд.

Аб'ектам даследавання, якое ладзілася ў межах маніторынгу, было выкананне працэсуальных правоў грамадзянаў, а таксама тыя праблемы, што маюць месца ў арганізацыі і ўмовах працы раённых судоў. Пры гэтым у мэты маніторынгу не ўваходзіла ацэнка сутнасці расшэнняў, што прымаліся судамі па выніках разгляду спраў, — увага была скіраваная толькі на працэсуальны мант.

Мэта маніторынгу была вызначана наступным чынам:

правесці аналіз выканання права на справядлівае судовае разбіральніцтва падчас разгляду спраў аб адміністрыўных правапарушэннях і ўнесці пратановы па прывядзенні працэсуальнага заканадаўства і судовай практикі ў адпаведнасць са стандартамі правоў чалавека.

У межах дадзенай мэты былі вызначаны наступныя аперацыйныя задачы маніторынгу:

- ажыццяўвіць назіранне за выкананнем права на справядлівае судовае разбіральніцтва падчас судовых працэсаў па адміністрыўных справах у дванаццаці судах базавага ўзроўню Мінска, Брэста, Віцебска, Полацка, Наваполацка;
- давесці вынікі праведзенага маніторынгу да ведама прэзы, грамадскасці і суддзяў;
- распрацаваць па выніках маніторынгу рэкамендацыі па ўнісенні змен у заканадаўства і выпраўленні судовай практикі, перадаць гэтыя рэкамендацыі адпаведна ў Парламент Рэспублікі Беларусь і ў суды.